

ГТАХР 06.71.47

ЭОЖ 338.012

<https://doi.org/10.46914/1562-2959-2020-1-4-258-264>

П.Ж. ОРЫНБЕТ,¹

докторант.

Халықаралық бизнес университеті¹

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКА ЖҮЙЕСІНДЕГІ ХИМИЯ-ФАРМАЦЕВТИКА ӨНЕРКӘСІБІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Андатпа

Фармацевтикалық нарықтың қарқынды дамуы оның өмірлік басымдылығымен анықталады, себебі адамзат өмірінің басынан бастап толыққанды өмірге қажетті денсаулық деңгейін сақтау үшін дәрі-дәрмектер мен медициналық мақсаттағы бұйымдарды үнемі тұтынуды талап етеді. Фармацевтикалық нарық экономикалық және әлеуметтік дамудың, халықтың әл-ауқатының критерийі ретінде кез келген елдің экономикасының маңызды саласы болып табылады. Елдің дамыған фармацевтика саласы оның экономикасының жоғары инновациялық көрсеткіші болып табылады. Фармацевтика бүгінгі күні инвесторлар үшін ең тиімді салаға айналды. Қазақстандағы фармацевтикалық нарық – Орталық Азиядағы ең ірі және құрылымды нарық. Алайда, бұл ОШЕ (Орталық және Шығыс Еуропа) нарығымен салыстырғанда іскерлік орта және оның мөлшері жағынан әлсіз. Бұл мақалада қазіргі кейбір фармацевтикалық компаниялардың қалай құрылғаны және олардың қалай жетілуіне қысқаша сипаттама берілген. Дәрі-дәрмектерді табу саласында тұтастай алғанда бірқатар қиындықтар туындайды, бұл компания ірі фармацевтикалық компания немесе жаңадан бастаған биотехникалық компания болсын тәуелсіз. Бұл зерттеудің мақсаты келесі халықаралық және отандық ұйымдардың деректері негізінде Қазақстандағы фармацевтикалық нарықтың қазіргі жағдайын, оның даму тарихы мен жақын болашағына қысқаша экскурсиялық талдау болып табылады. Мақалада Қазақстанның фармацевтикалық нарығы, оның ішінде негізгі фармацевтикалық өнімдер өндірісі қарастырылады, сонымен қатар Қазақстандағы фармацевтика саласына SWOT талдау жасалады, дәрі-дәрмек нарығының тұжырымдамасы сипатталады, нарықта қолданылатын экономикалық заңдар мен оның ерекшеліктері талданады.

Тірек сөздер: фармацевтика нарығы, дәрі-дәрмектер, желі, өнеркәсіп, инвестициялар, дистрибьютор, халықтың әл-ауқаты.

Қазақстанның фармацевтикалық нарығы салыстырмалы түрде жас, оның қалыптасуы 90-жылдардың ортасынан басталды. 1994 жылы халықты және мемлекеттік денсаулық сақтауды дәрі-дәрмекпен қамтамасыз ету «Фармация» мемлекеттік акционерлік холдинг кәсіпорыны арқылы орталықтандырылып жүзеге асырылды, құрамында 1832 дәріхана бар, оның ішінде 64 ауруханалық және 1768 дербес.

«Фармация» холдингіні монополиясыздандырғаннан және дәріхана мекемелерін жекешелендіргеннен кейін, дәрі-дәрмекпен қамтамасыз етудің орталықтандырылған жүйесі жойылды. Дәрі-дәрмекпен қамтамасыз етудің қазақстандық үлгісі осы кезеңде нарықтық экономика қағида-даттарына негізделген жүйеге орталықтандырылған бөлуден қатаң трансформацияға ұшырады. Осы көшудің басты сәті фармацевтикалық өндірістерді, дистрибуция желісі мен дәріхана желісін жекешелендіру, жеке дәріханаларды, дүңгіршектерді, қоймалар мен т.б. құрудың белсенді процесі болды. 1996 жылдың ортасында дәрі-дәрмекпен қамтамасыз етудің барлық жүйесі толығымен өзгерді және осы өзгерістер қазіргі уақытқа дейін жалғасуда.

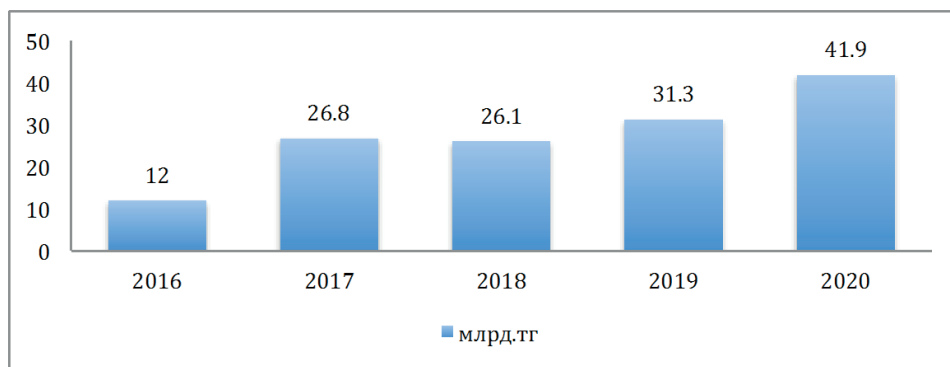
Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының фармацевтикалық нарығы Тәуелсіз елдер достастығындағы (ТМД) алдыңғы қатарлы елдердің бірі болып табылады. Белгілі бір дәрежеде жетіспеушілік еңсерілді және дайын дәрілік заттар мен медициналық мақсаттағы бұйымдардың әр түрлі түрлерімен қанықтығы қамтамасыз етілді. Қызмет көрсету мәдениеті өсті. Қазақстанда фармацевтикалық нарықтарды дамытудың басты әлемдік үрдістері – тік интеграцияланған компанияларды шоғырландыру және дамыту байқалады. Өзгерістер дистрибьюторлық, өндірістік және бөлшек секторларда болады. Дәріханалық желілердің саны артуда. Қазіргі заманғы маркетингтік технологиялар енгізілуде.

Сонымен қатар, әлемдік ауқымда Қазақстанда дәрі-дәрмек өндірісі әлі де баяу дамып келеді. Сонымен қатар, қазақстандық фармацевтика өнеркәсібі шетелдік компаниялардың жалпы табыстылығынан едәуір төмен [1].

Қазақстан Республикасының фармацевтика өнеркәсібі – бұл қалыптасу жылдары отандық нарыққа шетелдік инвестициялар мен Pfizer, Sanofi, Polpharma, Nobel, Pharmstandard, Kelun сияқты ірі өндірушілерді тарта алған серпінді дамып келе жатқан сала.

Қазіргі кезде Қазақстанда фармацевтикалық өнім өндірісінің өсімі 24,2% құрады. 2020 жылғы қаңтар-сәуірде Қазақстандағы фармацевтикалық компаниялар 41,9 млрд теңгенің (шамамен 7,26 млрд рубль) негізгі фармацевтикалық өнімдерін өндірді, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 33,9%-ға артық. Energyrom.kz. сайтының хабарламасында инфляцияға түзетілген нақты өсім 24,2% құрады [2].

Сектордағы өндірістің төрттен үш бөлігі (75,7%) үш негізгі аймаққа тиесілі: Алматы облысы (11,6 млрд теңге, жылына 3,1%), Шымкент (11,4 млрд теңге, плюс 6,5%) және Алматы (8,8 млрд теңге, оған 39,3%) (сурет 1).

Сурет 1 – 2016–2020 жж. қаңтар-сәуір айларындағы динамика (млрд тг) [3]

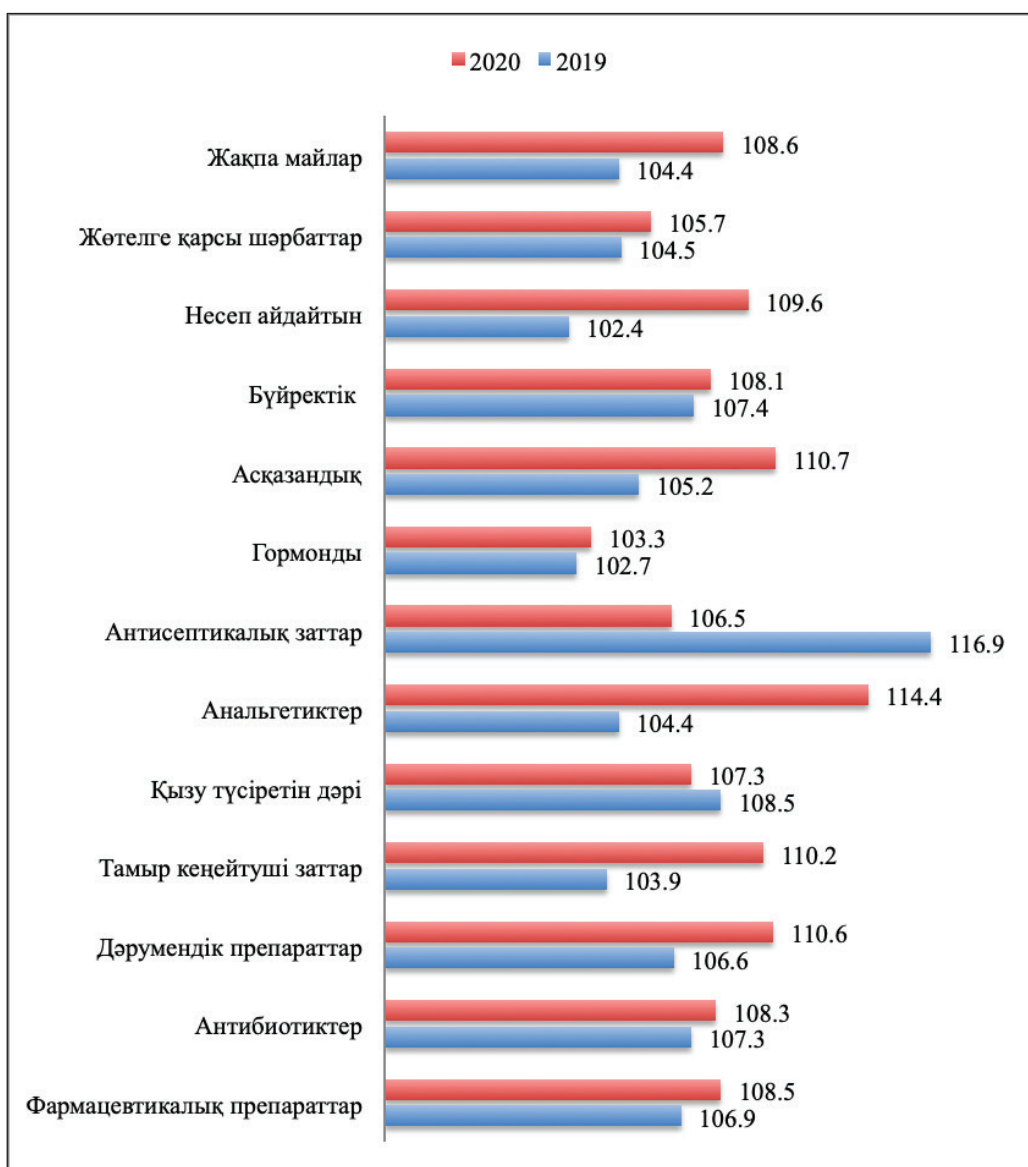
Еліміздің кейбір ірі фармацевтикалық өндірушілері осы аймақтарда орналасқан, олар: «Абди-Ибахим ГлобалФарм» ЖШС, «Келун-КазФарм» ЖШС, «Долче» ЖШС (Алматы облысы), «Химфарм» АҚ (Санто) «Зерде-Фито» ЖШС, (Шымкент), Алматы «Нобель» фармацевтикалық фабрикасы, «Аврора» ЖШС, «Чеминова Алимор Казфарм» ЖШС, «Рapid-Алимор Фарм Индастрис» ЖШС, «Досфарм» ЖШС (Алматы).

Тікелей дәрі-дәрмек өндірісі 37,9 млрд теңгені (6,55 млрд рубль) құрады, нақты өсім өткен жылмен салыстырғанда 50,4% құрады. Өндірістің ең үлкен көлемі Шымкентке тиесілі (11,4 млрд теңге – 1,97 млрд рубль (сурет 2)).

Сурет 2 – Негізгі фармацевтикалық өнімдердің өндірісі. Өткен жылдың сәйкес айына (мамыр) %-да/сомада (млрд тг) [3]

2,6 млрд теңге (449 млн рубль) көлемінде басқа фармацевтика өндірілді, мұнда өсім 30,2% құрады. 2020 жылдың мамырында фармацевтика 2019 жылдың мамырымен салыстырғанда 6,9%-ға өсті. Дәрілердің ішінде антисептикалық заттар (16,9%-ға), антипиретиктер (8,5%-ға), бүйрек ауруларын емдеуге арналған (7,4%-ға) және антибиотиктер (7,3%-ға) айтарлықтай өсті (сурет 3).

Сурет 3 – Тұтыну бағаларының индексі. Өткен жылдың сәйкес айына (мамыр) %-да

Бүгінгі күні фармацевтика саласында 96 кәсіпорын бар, оның 33-і дәрі-дәрмек шығарады, 41-і медициналық мақсаттағы бұйымдар және 22 кәсіпорын медициналық жабдықтар шығарады. 5 мыңнан астам адам фармацевтика саласында тұрақты жұмыспен қамтамасыз етіледі. Қазақстандық фармацевтика өнеркәсібінің «өсу нүктелері» еліміздің төрт облысында – Алматы мен Шымкент қалаларында, сондай-ақ Алматы мен Қарағанды облыстарында орналасқан. Олар дәрі-дәрмек пен медициналық мақсаттағы бұйымдардың 75% өндірісін қамтамасыз етеді. 2019 жылы өндіріс 18%-ға өсіп, 92 млрд теңгені құрады, экспорт 69%-ға 59 млн долларға дейін өсті.

Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрі Бейбіт Бәкірұлы Атамқұлов осы саланы дамыту мақсатында фармацевтикалық және медициналық өнеркәсіпті дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған кешенді жоспары жасалғанын айтты [4]. Жоспар 62 іс-шарадан және 8 бөлімнен тұрады. Алдағы 5 жылда Кешенді жоспардың барлық іс-шараларын іске асыру,

министр атап өткендей, 2000 жаңа тұрақты жұмыс орындарын құра отырып, құны 180 миллион доллар тұратын кем дегенде 30 жаңа өндірісті іске қосуды қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардың жоспарларын және жаңа өндірістерді іске қосуды ескере отырып, дәрі-дәрмектің 297 жаңа түрі мен медициналық мақсаттағы бұйымдардың 2348 түрін шығару игерілетін болады. Еске салайық, премьер-министр Асқар Мамин бұрын айтқанындай, 2025 жылға қарай Қазақстан өзінің фармацевтикалық өндірісін физикалық тұрғыдан 50% жеткізуді жоспарлап отыр. Фармацевтикалық және медициналық өнеркәсіпті дамытудың кешенді жоспарына сәйкес 2025 жылға дейін 30-дан астам жаңа фармацевтикалық өндірістер іске қосылады.

Фармацевтикалық және медициналық өнеркәсіпті дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған кешенді жоспарын іске асыру аясында келесілер жоспарланады:

Біріншіден, фармацевтика өнеркәсібі өнімінің көлемін 2 есеге арттыру (92 миллиардтан 184 миллиард теңгеге дейін).

Екіншіден, дәрі-дәрмектер экспорты көлемінің 2 есеге 116 млн өсіру.

Үшіншіден, бір реттік маскалар шығаратын кәсіпорындардың өндірістік қуатының тәулігіне 1 миллионнан 2 миллион данаға дейін ұлғаюын қамтамасыз ету.

Төртіншіден, 2021 жылдың бірінші тоқсанына дейін қорғаныш костюмдерінің өндірістік қуаттылығын айына 500 мыңнан 1 миллион данаға дейін арттыруды қамтамасыз ету [5].

Бірыңғай фармацевтикалық нарық де-юреде 2017 жылдың мамырында жұмыс істей бастады. Осы сәттен бастап дәрі-дәрмектерді ЕАЭО ережелері бойынша тіркеу мүмкін болды. Бірыңғай нарықта дәрі-дәрмектер айналымын реттейтін заңнаманы әзірлеу ең прогрессивті әлемдік тәжірибеге негізделгендігін атап өткен жөн. Нәтижесінде, талаптар мен стандарттар тұрғысынан нарықтың барлық қатысушылары, оның ішінде қазақстандық өндірушілер де әлемдік стандарттарға айтарлықтай жақындады. Бұл жергілікті фармацевтикалық өндірушілердің өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігінің артқандығын білдіреді. Бірақ бұдан ең маңызды пайдасы, әрине, олар қазақстандық өндірістің жоғары сапалы дәрі-дәрмектері мен жақсы дамушы индустриясын алғандықтан, мемлекет пен тұтынушыларға ие болды [6].

Еуразиялық экономикалық комиссия өткізген ЕАЭО елдерінің фармацевтикалық саласының жағдайын талдау шеңберінде қазақстандық фармацевтикалық нарыққа қатысты келесі қорытындылар жасалды (кесте 1).

Жоғарыда көрсетілген әлсіз жақтарға қосымша қазақстандық нарықта бар проблемалардың қатарында білікті кадрлардың, соның ішінде фармацевтикалық өнеркәсіптегі кадрлардың тапшылығын, сондай-ақ тәжірибелі қызметкерлердің салыстырмалы түрде жоғары құнын атауға болады. Өндірушілер осы салада кадрлар даярлауды жақсартуды және шетелде даярлауды қаржыландыруды және елге шетелдік мамандарды (әсіресе GMP тәжірибесі бар) тартуды ұлттық басымдықтардың бірі ретінде анықтауды ұсынады.

Кесте 1 – Қазақстанның фармацевтикалық саласын SWOT талдау

<p>Әлсіз жақтары:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ЕО, Үндістан, Түркия елдерінен фармацевтикалық компаниялардың қазақстандық нарығында үстем жағдай - кәсіпорындардың GMP халықаралық стандартының талаптарына сәйкес келмеуінен экспорттық әлеуеттің төмендігі - халықаралық стандарттар бойынша жұмыс істеуге қабілетті кадрлардың болмауы - несие ресурстарына қол жеткізу мәселелері - өндірістің заманауи технологияларының болмауы - дәрі-дәрмектерді тіркеудің ұзақ процедурасы - жаппай дженериктерге нұқсан келтіретін қымбат бірегей препараттарды сатып алуға мемлекеттік сатып алу жүйесінің екпіні - дәрігерлердің көп бөлігі импорттық препараттарды тағайындауға, ал дәріхана қызметкерлерінің қызығушылығы – сатып алушыларға қымбат импорттық препараттарды ұсынуға 	<p>Күшті жақтары:</p> <ul style="list-style-type: none"> - саланың жаңғыртуға дайындығы және айтылған мемлекеттік қолдау - дәрілік заттарды, медициналық мақсаттағы бұйымдарды мемлекеттік сатып алу арқылы ТМҚКК шеңберінде сұранысты қамтамасыз ету - ТМД елдерінің, сондай-ақ Монғолияның нарықтарына экспорт әлеуеті - саяси тұрақтылық – Қазақстанның тиімді географиялық орналасуы
---	--

2-кестенің жалғасы

Мүмкіндіктер: - бірегей дәрілік заттарға патенттер мерзімі өткеннен кейін жаңа дженерик препараттарын өндіру - ұзақ мерзімді шарттар жасау арқылы 7 жылға дейін өткізу кепілдігі - технологияларды сатып алу (трансферт) заманауи препараттар өндірісін жолға қоюға мүмкіндік береді шетелдік компаниялармен келісім-шарт өндірісін ұйымдастыру тиімді дәрі-дәрмекпен қамтамасыз етуге көшу – отандық дженериктерді тұтынуды арттыру	Қауіп: - фармацевтикалық және медициналық өнімдер импортына тәуелділік - шикізат пен буып-түю материалдарының импортына тәуелділік - Үндістан мен Қытайда фармацевтикалық өнеркәсіптің жылдам дамуы фармацевтика саласының жаңа өндірістік қуаттарын енгізе отырып, Орта Азия елдеріне экспортты төмендету Ресей, Беларусь және Украина тараптарынан фармацевтикалық өнім импортын ұлғайту
--	---

Сонымен қатар, өндірушілер мен дистрибьютерлер бірнеше жыл бойы дайындалған көптен күткен өзгерістердің уақыты келді [7]. Алға қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін төмендегілер орындалу қажет:

- ◆ өмірлік қажетті және маңызды дәрілік препараттар тізімі үшін баға белгілеудің жаңа әдістемесін жасау;
- ◆ дәрілік заттарды міндетті таңбалауды енгізуге дайындықтың соңғы кезеңін 2020 жылы аяқтау;
- ◆ рецептісіз дәрілік препараттардың қашықтықтан саудасын реттейтін заңды қабылдау.
- ◆ рецептураның пайдасына рецептісіз препараттардың үлесін төмендету және бірегей препараттардың пайдасына дженериктер үлесін төмендету;
- ◆ фармацевтика саласының инвестициялық тартымдылығын арттыру.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Фармацевтический рынок Казахстана: история, основные направления развития и текущее состояние. [Электронный ресурс]. – URL: <http://aequitas.kz/upload/files/brochures/Обзор%20фармацевтического%20рынка%20Казахстана.pdf> (дата обращения: 10.05.2020).

2 В Казахстане рост объемов производства фармпродукции составил 24,2%. [Электронный ресурс]. – URL: <https://gmpnews.ru/2020/06/v-kazahstane-rost-obemov-proizvodstva-farmprodukcii-sostavil-242/> (дата обращения: 15.06.2020).

3 Министерство национальной экономики РК. Комитет по статистике. Официальная статистическая информация (услуги). [Ресми сайт]. URL: <http://www.stat.gov.kz> (дата обращения: 23.08.2020)

4 Комплексный план развития фармацевтической и медицинской промышленности разработан в Казахстане. [Электронный ресурс]. – URL: https://www.inform.kz/ru/kompleksnyy-plan-razvitiya-farmaceuticheskoy-i-medicinskoy-promyshlennosti-razrabotan-v-kazahstane_a3702767 (дата обращения: 06.10.2020).

5 В Казахстане на 34,1% вырос объем производства в фармацевтической промышленности. [Электронный ресурс]. – URL: https://finance.kz/news/v_kazahstane_na_34_1_vyros_ob_em_proizvodstva_v_farmatsevticheskoy_promyshlennosti-3944 (дата обращения: 16.09.2020).

6 Фармацевтическая отрасль РК. Куда двигаться дальше? [Электронный ресурс]. – URL: <https://kapital.kz/business/83568/farmatsevticheskaya-otrasl-rk-kuda-dvigat-sya-dal-she.html> (дата обращения: 02.09.2020).

7 Зенков Д. Что ждет фармацевтическую отрасль в 2019 году? [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.if24.ru/farmatsevtika-v-2019-godu/> (дата обращения: 18.03.2020).

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Farmatsevticheskii rynek Kazakhstana: istoriya, osnovnye napravleniya razvitiya i tekushchee sostoyanie. [Elektronnyi resurs]. – URL: <http://aequitas.kz/upload/files/brochures/Obzor%20farmatsevticheskogo%20rynka%20Kazakhstana.pdf> (data obrashcheniya: 10.05.2020).

2 V Kazakhstane rost ob'emov proizvodstva farmprodukcii sostavil 24,2%. [Elektronnyi resurs]. – URL: <https://gmpnews.ru/2020/06/v-kazahstane-rost-obemov-proizvodstva-farmprodukcii-sostavil-242/> (data obrashcheniya: 15.06.2020).

3 Ministerstvo natsional'noi ekonomiki RK. Komitet po statistike. Ofitsial'naya statisticheskaya informatsiya (uslugi). [Resmi sait]. URL: <http://www.stat.gov.kz> (data obrashcheniya: 23.08.2020)

4 Kompleksnyi plan razvitiya farmatsevticheskoi i meditsinskoi promyshlennosti razrabotan v Kazakhstane. [Elektronnyi resurs]. – URL: https://www.inform.kz/ru/kompleksnyy-plan-razvitiya-farmatsevticheskoy-i-medicinskoy-promyshlennosti-razrabotan-v-kazahstane_a3702767 (data obrashcheniya: 06.10.2020).

5 V Kazakhstane na 34,1% vyros ob'em proizvodstva v farmatsevticheskoi promyshlennosti. [Elektronnyi resurs]. – URL: https://finance.kz/news/v_kazahstane_na_34_1_vyros_ob_em_proizvodstva_v_farmatsevticheskoy_promyshlennosti-3944 (data obrashcheniya: 16.09.2020).

6 Farmatsevticheskaya otrasl' RK. Kuda dvigat'sya dal'she? [Elektronnyi resurs]. – URL: <https://kapital.kz/business/83568/farmatsevticheskaya-otrasl-rk-kuda-dvigat-sya-dal-she.html> (data obrashcheniya: 02.09.2020).

7 Zenkov D. Chto zhdet farmatsevticheskuyu otrasl' v 2019 godu? [Elektronnyi resurs]. – URL: <https://www.if24.ru/farmatsevtika-v-2019-godu/> (data obrashcheniya: 18.03.2020).

П.Ж. ОРЫНБЕТ,¹

докторант.

Университет международного бизнеса¹

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ХИМИКО-ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация

Стремительное развитие фармацевтического рынка определяется его жизненным приоритетом, поскольку человечество с самого начала жизни требует регулярного потребления лекарств и медицинских изделий для поддержания уровня здоровья, необходимого для полноценной жизни. Фармацевтический рынок – важная отрасль экономики любой страны, критерий экономического и социального развития, благосостояния населения. Развитая фармацевтическая промышленность страны является высокоинновационным показателем ее экономики. Сегодня фармацевтика стала самой прибыльной отраслью для инвесторов. Фармацевтический рынок Казахстана – самый крупный и структурированный в Центральной Азии. Однако он слабее по сравнению с рынком ЦВЕ (Центральная и Восточная Европа) с точки зрения деловой среды и ее объема. В статье кратко рассказывается, как были созданы некоторые из нынешних фармацевтических компаний и как они достигли зрелости. Есть ряд проблем, с которыми сталкивается индустрия открытия лекарств в целом, независимо от того, является ли компания крупной фармацевтической компанией или биотехнологической компанией, которая только начинает работать в настоящее время. Целью настоящего исследования является анализ текущего состояния фармацевтического рынка Казахстана, включая краткий экскурс в историю его развития и ближайшие перспективы, на базе данных следующих международных и отечественных организаций. В статье рассматривается фармацевтический рынок Казахстана, включая производство основных фармацевтических продуктов, а также проводится SWOT-анализ фармацевтической отрасли Казахстана, описано понятие рынка лекарств, проанализированы экономические законы, применяемые на рынке, и его особенности.

Ключевые слова: фармацевтический рынок, лекарственные средства, сеть, промышленность, инвестиции, дистрибьютор, благосостояние населения.

P.ZH. ORYNBET,¹

PhD student.

University of International Business¹

CURRENT STATE OF THE CHEMICAL-PHARMACEUTICAL INDUSTRY IN THE NATIONAL ECONOMIC SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

The rapid development of the pharmaceutical market is determined by its life priority, since from the very beginning of life, humanity requires the regular consumption of drugs and medical devices to maintain the level of health necessary for a full life. The pharmaceutical market is an important sector of the economy of any country as a criterion for economic and social development, the well-being of the population. The developed pharmaceutical

industry of a country is a highly innovative indicator of its economy. Pharmaceuticals have become the most profitable industry for investors today. The pharmaceutical market in Kazakhstan is the largest and most structured in Central Asia. However, it is weaker compared to the CEE (Central and Eastern Europe) market in terms of the business environment and its volume. This article summarizes how some of the current pharmaceutical companies were formed and how they reached maturity. There are a number of challenges facing the drug discovery industry as a whole, whether the company is a large pharmaceutical company or a biotech company that is just getting started. The purpose of this study is to analyze the current state of the pharmaceutical market in Kazakhstan, including a brief excursion into the history of its development and immediate prospects, based on the data of the following international and domestic organizations. The article examines the pharmaceutical market of Kazakhstan, including the production of basic pharmaceutical products, and also conducts a SWOT analysis of the pharmaceutical industry in Kazakhstan, describes the concept of a medicine market, analyzes the economic laws used in the market and its features.

Key words: pharmaceutical market, medicines, network, industry, investment, distributor, population welfare.